

Asia: VN/33074/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL) lausunto

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) vastustaa lakiesitystä ja pitää sitä erityisen ongelmallisena lapsen oikeuksien toteutumisen ja lasten hyvinvoinnin kannalta.

MLL tarkastelee esitysluonnosta lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin näkökulmasta ja kiinnittää lausunnossaan huomiota seuraaviin seikkoihin:

- Hallituksen esitysluonnoksessa ehdotetuilla alkoholijuomien verkkokaupan ja kotitoimitusten mahdollistamisella on runsaasti lapsiin, nuoriin ja lapsiperheisiin kohdistuvia negatiivisia vaikutuksia. Näitä haittoja ja kielteisiä vaikutuksia ei ole otettu ehdotuksessa huomioon.
- Asiaa ei voida tarkastella ainoastaan alkoholin kokonaiskulutuksena vaan iso ongelma on, että esityksen haittavaikutukset kohdistuvat erityisesti tietyille ryhmälle jo nyt runsaasti alkoholia käyttävistä henkilöistä sekä heidän perheilleen. Asia todetaan, mutta siihen ei esitetä ratkaisuehdotuksia. Asia on erittäin ongelmallinen lasten ja lapsiperheiden yhdenvertaisen oikeuksien toteutumisen kannalta.
- Muut toteuttamisvaihtoehdot -osiosta puuttuu vaihtoehto, että esitystä ei toteutettaisi. Koska esityksellä on runsaasti kielteisiä vaikutuksia lasten oikeuksien toteutumiseen ja hyvinvointiin, myös sitä vaihtoehtoa, että alkoholijuomien verkkokauppaa ja kotitoimituksia ei mahdollistettaisi olisi tullut tarkastella perusteellisesti ja varteenotettavana vaihtoehtona esitysluonnoksessa.
- Alkoholijuomien verkkokaupan ja kotitoimitusten seurauksena alkoholin kulutus todennäköisesti kasvaa erityisesti paljon alkoholia käyttävien osalta. Tämä lisää sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja, sosiaali- ja terveydenhuollon palvelun tarvetta ja täten lisää kuormitusta ja kustannuksia hyvinvointialueilla. Tämä ei ole vastuullista alkoholipolitiikkaa.

- Esitysluonnoksen taloudellisissa vaikutuksissa ei ole otettu huomioon kustannusten lisääntymistä esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluissa ja sairaankuljetuksessa, vaikka kustannukset olennaisesti liittyvät alkoholin käytön lisääntymiseen. Jo nyt kyseisten palveluiden toteuttaminen hyvinvointialueilla on vaarassa.
- Esitysluonnoksessa ei esitetä varteenotettavia ratkaisuja, kuinka lakiehdotuksesta seuraavat mittavat ongelmat tullaan ratkaisemaan. Esimerkiksi mielenterveys- ja päihdepalveluiden huono ja edelleen heikentyvä saatavuus on suuri ongelma tällä hetkellä ja varmasti myös tulevaisuudessa.
- Käsillä olevan ehdotuksen lisäksi alkoholin saatavuutta on lisätty tällä hallituskaudella merkittävästi myös muilla päätöksillä, kuten sallimalla käymisteitse valmistetun enintään 8 tilavuusprosenttia alkoholia sisältävien alkoholijuomien myynti päivittäistavarakaupoissa. Lisäksi oluen veroa alennettiin ja nyt ollaan tekemässä alkoholiverotukseen uusi porras, jolla suojattaisiin veronkorotukselta alle 10-prosenttiset juomasekoitukset. Alkoholin saatavuuden lisääminen sekä alkoholijuomien verotuksen alentaminen ja perustelluista veronkorotuksista pidättäytyminen lisäävät alkoholista aiheutuvia sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja myös monessa lapsiperheessä. Alkoholin liikakäytöstä johtuva kuormitus lisääntyy sosiaali- ja terveyspalveluissa tilanteessa, jossa hyvinvointialueet ovat jo nyt vaikeassa taloustilanteessa.
- MLL pitää lausunnolla olevaa ehdotusta huonona niin sosiaalisten ja terveydellisten haittojen lisääntymisen kuin sosiaali- ja terveyspalvelujen ja julkisen talouden lisääntyvän kuormituksen vuoksi.

1. Vaikutukset lapsiin, nuoriin ja lapsiperheisiin

Vanhempien alkoholin käyttö kotona

Esitysluonnoksessa tuodaan esille useita lapsen oikeuksien ja lasten hyvinvoinnin toteutumista heikentäviä vaikutuksia, joita esitetyllä lakimuutoksella olisi. Alkoholijuomien verkkokauppa ja kotitoimitukset voisivat lisätä alkoholinkäyttöä erityisesti kotiolosuhteissa. Suomessa on tällä hetkellä arviolta 65 000–70 000 lasta (noin 6 % alaikäisistä), joiden toisella tai molemmilla vanhemmilla on päihdeongelma. Vanhempien päihdeongelmat vaikuttavat lasten arkeen ja hyvinvointiin merkittävästi ja muun muassa lisäävät niistä kärsineiden lasten mielenterveysongelmia. Esitysluonnoksen mukaan lisäksi monissa perheissä alkoholin riskikäyttö on yleistä. Perheissä, joissa riskikäyttöä esiintyy, kasvaa myös riski lasten ja nuorten kokemalle turvattomuuden tunteelle, erinäisille pelkotiloille ja heitä koskevan huolenpidon laiminlyönnille.

Tutkimuksissa on nostettu esiin alkoholijuomien kotiinkuljetuksen riskinä se, että se voi johtaa juomistilanteiden pitkittymiseen ja edelleen suurien alkoholimäärien juomiseen tilauskerralla (THL 11/2024). Alkoholin juominen kotona ja siihen liittyvät ongelmat näkyivät selkeästi koronakriisin puhjettua. Poliisin kotihälytystehtävät lisääntyivät 26 prosenttia vuonna 2020 edelliseen vuoteen verrattuna (Poliisin tulostietojärjestelmä. PolStat 2020) ja yksityisasunnossa tapahtuneiden pahoinpitelyjen määrä puolestaan kasvoi 6,5 prosenttia. (Rikos- ja pakkokeinotilasto. SVT 2021.)

Kuten esitysluonnoksessa todetaan, että alkoholi on merkittävä lähisuhdeväkivallan taustatekijä. Luonnoksen mukaan, mikäli esitys lisäisi alkoholikäyttöä erityisesti kotiolosuhteissa, myös riski koskien lähisuhdeväkivallan lisääntymistä voi kasvaa. MLL pitää tätä merkittävänä lapsen oikeuksien toteutumista vaarantavana tekijänä ja esitysluonnoksen iso puute on se, että asiaan kiinnitetään luonnoksessa hyvin vähäisesti huomiota. MLL tuo esille, että lapset voivat liittyä eri tavoin

väkivaltaan perheessä: he voivat olla mm. väkivallan näkijöitä ja kuulijoita, kohteita tai välineitä. Väkivallan näkeminen ja kuuleminen on lapseen kohdistuvaa henkistä väkivaltaa, joka aiheuttaa lapsessa samantapaisia oireita kuin fyysinen väkivalta. Lapsi voi myös pelätä, että joutuu itse väkivallan kohteeksi. Vaikka lapset eivät ole paikalla väkivaltilanteessa, he usein kuulevat ja oppivat aavistamaan tapahtuneen. Lisäksi tutkimusten mukaan vanhemmat, jotka ovat osallisina vanhempien välisessä väkivallassa, raportoivat lapsen fyysistä pahoinpitelyä 2,5 kertaa useammin ja henkistä väkivaltaa lähes kymmenkertaisesti muihin vanhempiin verrattuina (Zolotor ym. 2017). Kun lapset joutuvat todistamaan perheväkivaltaa perheen tai kodin sisällä, heille yleensä aiheutuu välitöntä psyykkistä ja emotionaalista haittaa, joka vaikuttaa heidän kehitykseensä, ja heillä on kohonnut riski kärsiä fyysisestä ja psyykkisestä sairaudesta niin lyhyellä kuin pitkällä aikavälillä.

Nuoret

THL:n lausunnon (THL/4160/4.00.00/2023) mukaan kaiken kaikkiaan suomalaisnuorten alkoholinkäyttö on vähentynyt lähes yhtäjaksoisesti vuosituhannen vaihteesta asti, mutta kehitys pysähtyi vuosien 2017 ja 2019 välillä, ja nuorten kerralla juomat alkoholimäärät lisääntyivät erityisesti tytöillä vuoden 2018 alkoholilain muutoksen jälkeen. THL:n mukaan vuonna 2018 voimaan tullut alkoholilain uudistus vaikutti haitallisesti suomalaisten terveyteen ja nuorten alkoholin käyttöön. Tällä hallituskaudella alkoholilakiin jo aiemmin toteutettu muutos sekä nyt käsillä oleva lakiesitys yhdessä voivat lisätä haittavaikutuksia nuorten osalta selvästi enemmän. Esitysluonnoksessa todetaan, että Suomessa nuorten alkoholinkäytön vähenemiseen yksi keskeisesti vaikuttanut tekijä on ollut nuorten kokema alkoholin saatavuuden vaikeutuminen eli käytännössä tehostunut ikärajalvonta.

Alkoholijuomien kotiinkuljetukseen liittyvän tutkimuksen mukaan alkoholijuomien toimituksessa keskeinen vastuullisen myynnin ja myynninvalvonnan ongelma liittyy juuri ikärajojen tarkistamiseen. Esitysluonnoksessa ehdotetaan säädettäväksi ikärajan tarkistamisesta alkoholijuomien luovuttamisen yhteydessä, mutta MLL pitää tähän liittyviä ehdotettuja toimia täysin riittämättöminä ja tehottomina. Esitysluonnoksessa itsessäänkin mitä ilmeisemmin epäillään niiden tehokkuutta, sillä luonnoksessa todetaan, että mikäli ikärajalvontaa ei toteuteta tehokkaasti, alkoholin toimitus voi lisätä alkoholin saatavuutta erityisesti nuorille. Myös väestön luottamus vastuullisen myynninvalvonnan toteutumiseen alkoholijuomien kotiinkuljetusmallissa on heikko. Alkoholipoliittisia mielipiteitä koskevassa väestökyselyssä suomalaisilta kysyttiin, luotattavatko he siihen, että ikärajoja ja päihtyneille myynnin kieltä voidaan tehokkaasti valvoa alkoholijuomien kotiinkuljetuksessa, esimerkiksi ruokalähettipalveluiden toimesta. Niiden osuus, jotka vastasivat ”ei lainkaan” tai ”melko vähän” oli 75 prosenttia (THL 11/2024). Lisäksi viranomaisvalvonnan mahdollisuuksiin ja niiden tehokkuuteen vaikuttaa varmasti kiristynyt taloudellinen tilanne sekä suuret säästöpainet viranomaistoimintaan niin valtionhallinnossa kuin hyvinvointialueillakin.

Lapsen edun arviointi

YK:n lapsen oikeuksien komitea on viimeisimmässä loppupäätelmässään 2.6.2023 Suomen valtiolle suositellut, että Suomi tehostaa pyrkimyksiään estää huumeiden, alkoholin ja tupakan käyttöä nuorten keskuudessa (CRC/C/FIN/CO/5–6, kohta 33 c)). Alkoholijuomien verkkokauppa ja kotiinkuljetus eivät edistä tätä komitean suositusta. Lapsen oikeuksien komitea on myös yleiskommentissaan nro 15 (Lapsen oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta, kohta 65) todennut, että valtioiden tulisi suojella lapsia alkoholilta, kerätä lisää asianmukaista näyttöä ja ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin tällaisten aineiden käytön vähentämiseksi lasten keskuudessa. Komitea suosittelee lasten terveydelle haitallisten aineiden mainostamisen ja myynnin sääntelyä ja

tällaisten tuotteiden markkinoinnin sääntelyä paikoissa, joissa lapset kokoontuvat, ja lasten saatavilla olevissa tiedotusvälineissä ja julkaisuissa.

YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen oikeuksien sopimuksen 3.1 artiklan mukainen lapsen edun ensisijaisuus harkintaperusteena asettaa valtioille vahvan oikeudellisen velvollisuuden, mikä tarkoittaa sitä, etteivät valtiot voi käyttää harkintaa sen suhteen, arvioidaanko lapsen etu ja annetaanko sille asianmukainen painoarvo ensisijaisesti huomioitavana seikkana kaikissa lapsia koskevissa toimissa. Esitysluonnoksessa lapsen edun ensisijaisuus jää kuitenkin vain lyhyen toteamuksen tasolle eikä luonnoksessa käy ilmi, miten lapsen edun ensisijaisuus on otettu mahdollistettaessa alkoholijuomien verkkokauppa ja kotiinkuljetus huomioon ja mikä painoarvo sillä on ollut asiassa. Komitea on todennut, että lapsen edun käsitteellä on tarkoitus varmistaa sekä kaikkien lapsen oikeuksien sopimuksessa tunnustettujen oikeuksien täysimääräinen ja tehokas nauttiminen että lapsen kokonaisvaltainen kehitys. Kyse on lapsivaikutusten arvioinnista, mikä esitysluonnoksessa on jäänyt hyvin puutteelliseksi.

Esitysluonnoksen perusteella näyttää siltä, että kyseessä on puhdas arvovalinta siitä, mikä on yhteiskunnassa tärkeää ja mitä oikeuksia ja kenen hyvinvointia halutaan edistää. Esitysluonnoksen ehdotusten vaikutukset lapsiin, nuoriin ja lapsiperheisiin ovat yksiselitteisesti ja yksinomaan negatiivisia. Näitä vaikutuksia ei oteta esitysluonnoksen ehdotuksissa huomioon, vaan pääasiallinen ja ensisijainen harkintaperuste on ollut reilun ja avoimen kilpailun edistäminen sekä kotimarkkinoiden kasvuedellytysten luominen. Esitysluonnoksessa tavoitteeksi mainitaan myös suomalaisten hyvinvoinnin lisääntyminen, mitä ei millään muotoa voi ymmärtää tai tulkita lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin lisääntymiseksi.

2. Kokonaiskulutus ei kerro koko totuutta ilmiöstä

Esitysluonnoksessa arvioidaan, että lakiesitys vaikuttaisi todennäköisesti suhteelliseen pieneen osaan alkoholin kokonaiskulutuksesta ja siksi esityksen vaikutus alkoholin kokonaiskulutukseen yhteiskuntatasolla arvioidaan olevan suhteellisen vähäinen. Yksilötasolla alkoholijuomien verkkokauppa ja kotitoimitus ja erityisesti pikatoimitukset voivat esitysluonnoksen mukaan vaikuttaa erityisesti alkoholin riski- ja humalakäyttöön ja siten alkoholihaittoihin. Lakiesityksen keskeiset riskit alkoholihaittojen kasvusta liittyisivät erityisesti juomistilanteiden pitkittymiseen sekä kerralla juotujen annosten kasvuun. Luonnoksen mukaan kyseisten riskien voidaan arvioida korostuvan erityisesti alkoholia jo entuudestaan paljon käyttävien yksilöiden kohdalla.

MLL pitää lapsen oikeuksien kannalta erittäin suurena ongelmana, että esitysluonnoksessa keskitytään tarkastelemaan vaikutuksia hyvin yleisellä tasolla ja kokonaiskulutuksen näkökulmasta. Alkoholijuomien verkkokauppa ja kotitoimitukset tulevat todennäköisesti aiheuttamaan alkoholin käytön selkeää lisääntymistä riskikäyttäjien osalta. Esitysluonnoksessa sivuutetaan se tosiasia, että vaikka kokonaiskulutus ei nousisikaan, niin lisääntynyt vanhempien alkoholinkäyttö kotioloissa on osalle lapsia ja lapsiperheitä iso ja kipeä ongelma, joka pahenee ja syvenee esitetyn lakimuutoksen myötä. Lainvalmistelussa ei voida vaikutusten arvioinnissa sivuuttaa ja jättää huomiotta vaikutuksia erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiryhmiin, kuten päihteitä käyttävien vanhempien lapsiin.

3. Esitys vaikeuttaa alkoholihaittoihin puuttumista ja niiden ehkäisyä

Esitysluonnoksessa on keskitytty kuvaamaan erilaisia terveydenhuollon palveluita ja terveyden edistämisen toimia, joilla pyritään vaikuttamaan niihin ennakoituihin lukuisiin ongelmiin, joita alkoholijuomien kotitoimitukset toisivat tullessaan. Luonnoksen mukaan hallitus on sitoutunut edistämään muun muassa mielenterveys- ja päihdeongelmiin liittyvien sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden saatavuutta ja vaikuttavuutta, joissa kiinnitetään erityistä huomiota ehkäisevään mielenterveys- ja päihdetyöhön lasten ja nuorten toiminnassa. Esitysluonnoksessa todetaan, että päihdetyötä kehitetään muun muassa huomioimalla ja turvaamalla asiakkaiden tarpeita vastaavat erilaiset vaihtoehdot päihdehoitomalleihin.

MLL huomauttaa, että yksityiset yritykset ja säätiöt tuottavat suurimman osan päihdekuntoutuksen laitoshoidosta. Niihin annettavien maksusitoumusten määrä on pienentynyt ja hoitoon pääsy vaikeutunut. Erityisesti kuluvan vuoden aikana hyvinvointialueiden maksusitoumukset päihdekuntoutukseen ovat vähentyneet merkittävästi. Lisäksi kuntoutusjaksot ovat lyhentyneet (ks. Ylen uutinen 22.8.2024 <https://yle.fi/a/74-20104724>). Hyvinvointialueet ovat vaikeassa taloudellisessa tilanteessa, ja on odotettavaa, että leikkaukset päihdekuntoutukseen tulevat jatkumaan. MLL pitää eettisesti kestävämmänä tilannetta, jossa alkoholipoliittisin toimin lisätään merkittävästi alkoholijuomien saatavuutta ja siten alkoholista aiheutuvia sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja, ja samanaikaisesti heikennetään päihdehuoltoa.

MLL korostaa, että tärkeää ja tehokasta ennaltaehkäisevää työtä on, että lyhytnäköisillä ja pelkästään alkoholielinkeinoa ja kaupan alaa palvelevilla lakihankkeilla ei lisätä alkoholin kulutusta ja siitä seuraavia ongelmia. Lapsia ja nuoria tulee säästää alkoholin haitoilta vaikeuttamalla alkoholin saantia eikä helpottamalla sitä. MLL muistuttaa, että hyvinvointialueilla on jo nyt haasteita selvittää lakisääteisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden järjestämisestä. On vaikea ymmärtää, miten säästövaatimusten ja pienenevien resurssien myötä hyvinvointialueet hoitavat kaikki uudet ongelmat, joita käsillä olevasta lakiesityksestä suurella todennäköisyydellä seuraa.

4. Taloudelliset vaikutukset arvioitu puutteellisesti

MLL pitää suurena puutteena taloudellisten vaikutusten arvioinnissa sitä, että esitysluonnoksessa ei ole arvioitu, mitä kustannuksia alkoholijuomien verkkokaupasta ja kotitoimituksista seuraa sosiaali- ja terveydenhuollolle ja miten tähän on varauduttu. Taloudellisissa vaikutuksissa nostetaan esille vaikutukset Valviran ja aluehallintovirastojen toimintaa sekä poliisin toimintaan. Esitysluonnoksessa on unohdettu se, että lisääntyneestä alkoholinkäytöstä ja muista lausunnossa mainituista alkoholinkäyttöön liittyvistä ongelmista johtuen sekä sairaankuljetuksen tehtävät että terveydenhuollon käynnit todennäköisesti lisääntyvät. Välillisinä vaikutuksina myös sosiaalihuollon kustannukset (kuten lastensuojelun kustannukset) voivat lisääntyä ja pidemmällä aikavälillä korostuu lisääntynyt mielenterveys- ja päihdepalvelujen tarve.

Helsingissä 28.8.2024

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry

Esa Iivonen, vaikuttamistyön johtaja   Kirsi Pollari, erityisasiantuntija

Pollari Kirsi
Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry